

ISSN 2219-9837

SƏNƏT AKADEMİYASI

№ 1 (26) 2024

www.artacademyjournal.az

REDAKSIYA HEYƏTİ

Nizami Cəfərov

akademik

Timuçin Əfəndiyev

Əməkdar elm xadimi, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Nizaməddin Şəmsizadə

Əməkdar elm xadimi, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Firəngiz Əlizadə

Xalq artisti, “Şöhrət” ordenli, professor

Fərhad Bədəlbəyli

Xalq artisti, “İstiqlal” ordenli, professor

Gülnaz Abdullazadə

Əməkdar incəsənət xadimi, fəlsəfə üzrə elmlər doktoru, professor

Təranə Muradova

Xalq artisti

Maral Manafova

Əməkdar incəsənət xadimi, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, professor

Məryəm Əlizadə

Əməkdar incəsənət xadimi, sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru, professor

Tariyel Məmmədov

Əməkdar incəsənət xadimi, sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru, professor

Tamilla Kəngərlinskaya

Əməkdar müəllim, pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor

Zümrüd Axundova-Dadaşzadə

Əməkdar incəsənət xadimi, sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor

Ağaəli İbrahimov

Xalq rəssamı

Nikolay Tsiskaridze

Rusiyanın Xalq artisti

Tom Bosma

Hollandiyanın aparıcı xoreoqrafı, professor

Petras Skirmantas

Litvanın aparıcı pedaqoq-xoreoqrafı, professor

Mariya Leonova

Rusiyanın Xalq artisti, sənətşünaslıq namizədi, professor

BAŞ REDAKTOR

Sonaxanım İbrahimova

Əməkdar incəsənət xadimi,

sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,

Türk Dünyası Araşdırmaları Beynəlxalq Elmlər Akademiyasının akademiki,

Beynəlxalq Qızıl Ulduz Mükafatı

REDAKTOR

Şəhla Tahirqızı

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

MƏSUL REDAKTOR VƏ SAYTIN ADMINISTRATORU

Yeganə Əliyeva

Kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,

Qabaqcıl təhsil işçisi

TEXNİKİ HEYƏT

Simuzər Səmədova

MÜNDƏRİCAT

TEATR SƏNƏTİ

Məmmədsafa Qasımov. İlyas Əfəndiyevin işığında.....	7
Pərviz Mərdanlı. XX əsrin sonlarında Azərbaycan Dövlət Akademik Rus Dram Teatrının repertuarında xarici dramaturgiya.....	44
Samiq Abbaslı. Mərziyə Davudovanın yaradıcılığında dünya klassiklərinin qəhrəmanları	58

MUSİQİ SƏNƏTİ

Bəsti Kazımova. Səid Rüstəmovun yaradıcılığında milli musiqi alətlərinin istifadəsi.....	73
Эльнара Амирова. О первых постановках азербайджанского музыкального театра.....	102
Ruslan Tağıyev. Süleyman Ələsgərovun “Bayatı-Şiraz” simfonik muğamı ilə müasir ənənəli “Bayatı-Şiraz” muğamının qarşılıqlı əlaqələri.....	112
Лала Гусейнли. О лирической образности в творчестве Фикрета Амирова.....	122
Lalə Muxtarova. Miroslav Skorikin violin və fortepiano üçün №2 sonatasının ifaçılıq xüsusiyyətləri.....	131
Aynur Şixiyeva. Fikrət Əmirovun mahnılarında musiqi dilinin xüsusiyyətləri.....	145
Lalə Rəfibəyli. Qəmbər Hüseynlinin vokal yaradıcılığında romans janrı.....	156
Günel Nəsirova. Nəsimi yaradıcılığının musiqidə təcəssümü.....	167
Maral Əsədova. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında beynəlxalq əlaqələrin rolu...	173
Emin Nağıyev. Ənənəvi musiqidə və bəstəkar yaradıcılığında milli nəfəs alətlərinin tətbiqi xüsusiyyətləri.....	187.
Nurlana Babazadə. Azərbaycan bəstəkarlarının simfonik yaradıcılığında şəhidlik mövzusunun təzahür aspektləri.....	198

Məhəmməd Vəliyev. Qüdrətli Hacıbəyovlar musiqi dinastiyasının nümayəndəsi, bəstəkar Zülfüqar Hacıbəyovun yaradıcılığı haqqında bir neçə söz..... **208**

TƏSVİRİ SƏNƏT

Sərfinaz Vəlibəyova. Həmzə Abdullayevin yaradıcılığı: müasirlik və ənənə.....222

MUZEYŞÜNASLIQ

Fərqanə Cabbarova. Qarabağın musiqi profilli muzeyləri mədəni irsin nümunəsi kimi239.

TEATR SƏNƏTİ

UOT: 792

Məmmədsafa Məmmədli oğlu Qasimov

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti,

Xalq artisti, professor

mammadsafa.gasimov@admiu.edu.az

İLYAS ƏFƏNDİYEVİN İŞİĞINDA

Məqalədə müəllifin teatr sənətinə gəlişi ilə bağlı tarixi faktlar böyük dramaturq İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı kontekstində araşdırmaya cəlb olunur. Qarşıya qoyulmuş məqsədə uyğun olaraq, ədibin dram yaradıcılığının səhnə xüsusiyyətləri öyrənilir. Tədqiqat işinin vəzifələrinin yerinə yetirilməsi üçün dramaturqun səhnələşdirilmiş tamaşalarının Azərbaycanda teatr sənətinin inkişafındakı rolu və əhəmiyyəti açıqlanır. Təhlil və müqayisə metodlarından istifadə edilməklə İ.Əfəndiyev yaradıcılığı ilə böyük rus ədəbi Anton Çexovun əsərlərində mətnaltı fikirlərdən istifadənin əsas cəhətləri araşdırılır. Ölməz sənət əsərləri ilə əbədiyaşarlıq qazanmış dramaturqun əsərlərinin teatr səhnəsində tamaşaya qoyulması prosesində yaxından iştirakı ətraflı şərh edilir.

Açar sözlər: teatr, aktyor, tamaşa, səhnə, ədəbi yaradıcılıq, bədii obraz

Giriş

Mən uşaqlıqdan teatrın vurğunuyam. Atam uşaq vaxtı ilk dəfə məni teatra aparanda teatrın ab-havası və teatrın sehrlı atmosferi məni valeh etdi. Mən o vaxtdan bu sehrlı aləmin əsarətinə düşdüm...

O vaxt insanların teatra münasibəti də fərqli idi. Onlar teatra ən yaxşı paltarlarını geyinib gəlirdilər, qadınlar dikdaban ayaqqabılarını geyinib, sanki bir-biri ilə yarışdılar. Özü də təzə hansı tamaşa qoyulurdusa qohumlar, dost-taşılar hamı o tamaşaya baxmağa gedir, sonra bir-birinin evinə gedəndə tamaşanı müzakirə edirdilər. Aktyorların oyununu, tamaşanın rejissor həllini, əsərin musiqi tərtibatını, hətta dekorasiyaları...

İstər uşaq tamaşaları, istərsə də mənim aləmində böyüklər üçün nəzərdə tutulmuş tamaşalarda təbii ki, süjet xətti, aktyor oyunu, başqalaşma mexanizmi nədir mən bilmirdim. Mən bilmirdim ki, bu cür real hissləri təqdim edən insan səhnə arxasına keçəndə qrimini silib adi insana çevrilir və heç nə baş verməmiş kimi evinə gedir. Mən aktyorların təqdimatını real həyatda baş verən hadisə kimi qəbul edirdim, çox vaxt özümü onların yerinə qoyurdum, özümü səhnədə təsvir edirdim. Təbii ki, bu uşaqlıq xəyallarım ilk baxdığım tamaşadan aldığı təəssüratın gücü ilə bağlı idi. Bu, İlyas Əfəndiyevin “Məhv olmuş gündəliklər” tamaşası idi.

Mən deyə bilmərəm ki, o vaxt süjeti tam başa düşmüşəm, lakin aktyorların oyunu, süjetin reallığı, səhnədə baş verənlər məni teatrın vurğununa çevirdi. Atam mənə müəllifdən danışdı, əsəri imkan daxilində başa salmağa çalışdı. Sonra biz dəfələrlə teatra gedir və məhz İ.Əfəndiyevin əsərlərinə tamaşa edirdik. O vaxt İlyas müəllim ən məhsuldar dramaturq idi və demək olar ki, onun əsərləri Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsindən düşmürdü. Mən də ona görə elə bilirdim ki, bu teatr İlyas Əfəndiyevin teatrdır... İllər keçdi, teatr sevgisi məni Bakı Mədəni Maarif Texnikumuna (“Özfəaliyyət və teatr rejissorluğu” ixtisası), keçən əsrin 80-cı illərində isə M.A.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutuna (“Dram-kino aktyoru” ixtisası) gətirib çıxartdı və tale məni teatra bağladı.

Əsas hissə

Bu gün mən teatrdə çalışır, kinoda çəkilirəm, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində professor vəzifəsində çalışıram. Lakin hər dəfə teatrın qapısını açanda mən İlyas Əfəndiyevi, onun əsərlərini, teatra onun mənəvi təsiri nəticəsində gəldiyimi xatırlayıram və hər dəfə ona rəhmət oxuyuram. Afişalarda

onun əsərlərinin adını görəndə işimin olub-olmadığından asılı olmayaraq, mən o tamaşaya gedib baxıram. Mən indi bu əsərlərə yalnız ruhumun sevgisi ilə deyil, teatrın incəliklərini, professional aktyor oyununu, rejissor həllini bilən mütəxəssis kimi baxıram. Hər dəfə də valeh oluram ki, bu sənətkarın özünməməxsus yaradıcılığında dram əsərləri məhz teatr üçün ölçülüb-biçilmiş əsərlərdir, yəni hər bir əsərdə səhnənin bütün qanunauyğunluqları, milli teatr poetikasının elmi-nəzəri məqamları və onun praktiki təcəssümü zərgər dürüstlüyü ilə nəzərə alınmışdır.

Şübhəsiz ki, İ.Əfəndiyevin əsərləri onlarla rejissorun, aktyorun yetişməsində və bu sənətdə püxtələşməsi üçün bir məktəb oldu. Özü də İlyas müəllim rejissorla birlikdə tamaşanın səhnə həlli üzərində işləyir, öz məsləhətlərini verir, aktyorlara yaratdıqları obrazların psixoloji durumunu, xarakterini, situasiyaları başa salırdı. “Əsərinin hər nümayişində o mütləq teatrda olurdu, bu da təbii ki, bütün teatr heyətinin məsuliyyətini daha da artırır” [3, s.91]. Teatra belə bağlı olan ikinci bir sənətkar adı cəkmək çətinidir.

Deyirlər ki, teatr həyatın güzgüsüdür. İlyas Əfəndiyev yaradıcılığında biz bunun bir daha şahidi oluruq. Onun əsərləri sanki dövrünün salnaməsidir. Öz dövrünün reallığını, çatışmayan cəhətləri, mənfilikləri, dövrün ideologiyasından irəli gələn, bəzən həddən ziyadə prinsipiallığı qələmə alan İ.Əfəndiyev sanki dilə gətirə bilmədiklərini səhnə vasitəsilə, aktyorların dili ilə insanlara çatdırırdı. Eyni zamanda, o hər zaman insanlığı düşündürən ümumbəşəri məsələlərə toxunur, cəmiyyəti maraqlandıran aktual suallar barədə düşünür və onlara cavab axtarırdı...

Bu böyük dramaturqa olan ehtiramım, məni onun bütün yaradıcılığı ilə maraqlanmağa vadar etdi. Xüsusilə, onun publisistik məqalələri məni valeh etdi. O, əsl alim-nəzəriyyəçi, tənqidçi kimi öz dövründə meydana gələn əsərləri təhlil edir, mənfəi, müsbət cəhətləri göstərir, gənc dramaturq və yazıçılara düzgün məsləhətlər verirdi. İllər keçib, suveren Azərbaycan Respublikasının müstəqil vətəndaşlarıyıq, internet dövrüdür və hər kəs öz sözünü açıq bəyan edir. Bizə asan gəlir, lakin arxaya baxanda görürük ki, o dövrdə açıq söz demək kifayət qədər çətin məsələ idi...

Sovet dövründə çoxları ideologiyanın əsiri idi. İlyas müəllim isə heç bir ideologiyaya xidmət etmirdi. O qəlbən, mənən azad insan idi. Adətən, müharibə zamanı yazıçılar qələmini süngüyə çevirib, düşmənlə mübarizə edirlər, İlyas müəllim isə hər zaman istər dram əsərləri, istərsə də digər əsərlərində hər kəlməsi ilə həyatda baş verən bütün mənfiliklərə qarşı açıq-aşkar mübarizə aparırdı. Onun əsərlərində qırmızı xətt kimi keçən fikir insanın heç bir situasiyadan, heç kimdən asılı olmayaraq, mənəviyyatını qoruması və öz şəxsiyyətinə hörmətlə yanaşmasıdır.

Ədibin publisistikasında tamaşalarının musiqi tərtibatı ilə bağlı məqalələri xüsusilə maraqlıdır. Hətta mən deyərdim ki, əgər İlyas müəllimin orta musiqi təhsili olsaydı, o hər bir məqama düzgün qiymət verən musiqi tənqidçisi olardı. “Onun çox gözəl musiqi duyumu var idi, nə zaman və hansı situasiyada obrazların çalıb, oxumasını, hansı musiqinin səslənməsini çox gözəl bilirdi” [5, s.38]. Çünki musiqi də teatrın başqa komponentləri kimi dramaturgiyanın mühüm bir hissəsidir. Bir deyim var: sözün deyə bilmədiyini musiqi ifadə edir, musiqinin dilə gətirə bilmədiyini söz ifadə edir. Bax bu fikir, İlyas Əfəndiyevin hər bir dram əsərində öz parlaq ifadəsini tapır. Musiqi də ideya carçısına çevrilərək, harmonik şəkildə dramaturji konfliktin gedişatına xidmət edir.

Müqayisə üçün qeyd edək ki, böyük rus yazıçısı Anton Çexov da mürəkkəb dramaturq hesab olunur. “Onun əsərlərində sətraltı ifadələr və mətnaltı fikirlər müstəsnaqlıq təşkil edir” [1, s.53]. Və Çexova müraciət edən rejissorun hünəri bu mətnaltı fikirləri üzə çıxardıb, bəlkə də dilə gətirilməyən ifadələrlə, mimika ilə və psixotexniki vasitələrlə dramatik konflikti açmasıdır. Mən deyərdim ki, İ.Əfəndiyev heç də Çexovdan geri qalmır. Onun dramaturgiyası da çoxlaylıdır. Təbii ki, hər rejissor müəllifin hər hansı bir əsərinə müraciət edəndə ona fərqli yozum verir. Bu, artıq rejissor təxəyyülü, onun professional hazırlığı və fərdi dünyagörüşündən asılıdır. “Lakin İ.Əfəndiyevin əsərləri elə bir münbit mənbədir ki, ona müraciət edən rejissorlar ondan bəhrələnərək, özləri bir məktəb keçir və hər dəfə bu əsərlər yeni prizmadan açılır, yeni qatlar kəşf edilir” [4, s.127]. Biz onun əsərlərini tamaşaya qoyan bir çox rejissorların adını çəkə bilərik. Uzun illər Azərbaycan Dövlət

Akademik Milli Dram Teatrının direktoru olan Azərpaşa Nemətov, həmən teatrın illər boyu baş rejissoru olan Mərahim Fərzəlibəyov və b.

Tale elə gətirdi ki, mən professor İsrafil İsrailovun məsləhəti ilə Vaqif İbrahimoğlunun yanında fəaliyyətə başladım və ən böyük sənət məktəbini keçdim. Bir gün Vaqif müəllim mənə İlyas Əfəndiyevin “Sən həmişə mənimsəsən” tamaşasında oynayacağımı deyəndə deməyə söz tapmadım. Ürəyimdə fikirləşdim ki, doğrudan da tale, qismət deyilən bir şey var həyatda. Ədibin “Məhv olmuş gündəliklər” əsəri üzərində işə başladım...

Əsər üzərində çox böyük şövqlə işləyirdik, proses demək olar ki, birnəfəsə gedirdi. Çünki Vaqif müəllim bizə obrazları, situasiyaları o qədər ətraflı və dərinləndirən başa salırdı ki, onu yerinə yetirməmək və hiss etməmək mümkün deyildi. Vaqif müəllim əsərə tamamilə başqa bir yozum verərək, onun dərin qatlarına vararaq, əsas fikri obrazların psixoloji məqamlarını, ruhunu açmağa yönəltdi, tamaşaçıları mən deyərdim ki, katarsis həddinə çatdırmağa nail oldu. “Vaqif müəllimin yozumunda bu tamaşa uzun illər səhnədən düşmədi və bu əsərin hər bir orada çıxış edən aktyorun üstünə saçıdığı sənət işığı bu gün də yolumuzu işıqlandırır” [2, s.197]. Mən o vaxtdan çox tamaşalarda oynamışam, lakin o tamaşa, onun mənə və digər tamaşaçılara verdiyi o gözəl anlar heç vaxt unudulmayacaqdır.

Nəticə

Beləliklə, mən neçə illərdir ki, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində elmi-pedaqoji fəaliyyətlə məşğul oluram, istedadlı tələbərdən ibarət müxtəlif qruplara sənətin sirlərini öyrədirəm, hər dəfə İ.Əfəndiyevin zəngin yaradıcılığına müraciət edir və orada yeni-yeni məqamları kəşf edirəm. Çünki əsl sənət və sənətkar ölməzdir, əbədiyaşardır. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının ən parlaq nümayəndələrindən biri olan İ.Əfəndiyevin dramaturgiyası da hələ sağlığında bu ölməzliyi qazanmışdır...

Ədəbiyyat

1. İsrailov, İ. Stanislavski və aktyor sənətinin qrammatikası/ İ. İsrailov; elmi red. A. Talıbzadə. - Bakı: Zərdabi, 2021. - 407 s.
2. İsrailov, İ. Tofiq Kazımovun rejissor dərsləri/ İ. İsrailov. - Bakı : Aspoliqraf, 2013. - 231 s.
3. Əlizadə, M. Teatr: seyr və seyr... (Milli teatr problemləri)/ M.Əlizadə; elmi red. İ.İsrailov. - Bakı: Zərdabi, 2024. - 248 s.
4. Talıbzadə, A. Mehdi müəmması və teatrda konseptual hamletizm: monoqrafiya / A.Talıbzadə, Z.Nemətov; elmi red. Ə.Vəliyev. - Bakı: Elm və təhsil, 2009. - 384 s.
5. Talıbzadə, A. Faciə (janriçi mutasiyalar): dərşdənkənar oxu / A. Talıbzadə. - Bakı: Kritika, 2017. - 212 s.

РЕЗЮМЕ

Мамедсафа Мамедали оглу Гасымов

В СВЕТЕ ИЛЬЯСА ЭФАНДИЕВА

В статье исторические факты, связанные с приходом автора в театральное искусство, исследуются в контексте творчества великого драматурга Ильясa Эфендиева. В соответствии с поставленной целью изучаются сценические особенности драматургического творчества писателя. Для выполнения задач исследовательской работы поясняется роль и значение постановок драматурга в развитии театрального искусства в Азербайджане. С помощью методов анализа и сравнения исследуются основные аспекты использования идей подтекста в произведениях И. Эфендиева и великого русского литератора Антона Чехова. Подробно поясняется тесное участие драматурга, завоевавшего вечную жизнь своими бессмертными произведениями искусства, в процессе постановки своих произведений на театральной сцене.

Ключевые слова: театр, актер, спектакль, сцена, литературное творчество, художественный образ

SUMMARY

Mammadsafa Mammadali oğlu Gasimov

IN THE LIGHT OF ILYAS EFANDIYEV

In the article, the historical facts related to the author's arrival to theater art are investigated in the context of the work of the great playwright Ilyas Efendiyev. In accordance with the set goal, the stage features of the writer's drama creation are studied. In order to fulfill the tasks of the research work, the role and importance of the dramatist's staged plays in the development of theater art in Azerbaijan is explained. Using the methods of analysis and comparison, the main aspects of using subtext ideas in the works of I. Efendiyev and the great Russian literary Anton Chekhov are investigated. The close participation of the dramatist, who won eternal life with his immortal works of art, in the process of staging his works on the theater stage is explained in detail.

Key words: theater, actor, play, stage, literary creativity, artistic image

Rəyçi: *sənətşünaslıq doktoru, professor İ.İsrafilov*

UOT 79.03

DOI 10.5281/zenodo.8395138

PƏRVİZ MƏRDANLI

AMEA-nın Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun

“Teatr, kino və televiziya şöbəsinin

kiçik elmi işçisi

E-mail: merdanli.p@mail.ru

XX ƏSRİN SONLARINDA

**AZƏRBAYCAN DÖVLƏT AKADEMİK RUS DRAM TEATRİNİN
REPERTUARINDA XARİCİ DRAMATURGİYA**

XÜLASƏ

Keçdiyi 90 illik yaradıcılıq yolunda Azərbaycan Dövlət Akademik Rus Dram Teatrının əlvan və zəngin repertuarı olub. Onu şərti olaraq dörd bölümə ayırmaq olar: dünya klassiklərinin məşhur əsərləri əsasında səhnələşdirilmiş tamaşaları; rus klassiklərinin pyeslərinin tamaşaları; dünya və rus dramaturqlarının müasir mövzuda dram tamaşaları. Teatrın repertuarında Azərbaycan sənətkarlarının pyeslərinin tamaşaları da mühüm yer tutub. Rus Dram teatrının keçdiyi inkişaf yollarında daima uşaq tamaşaları, nakam sevgi, ülvi məhəbbət mövzulu tamaşalar repertuarda əsas yer tuturdu. Mövzu XX əsrin 90-cı illərində Azərbaycan Dövlət Akademik Rus Dram Teatrının repertuarında yer alan xarici dramaturgiya nümunələrindən bəhs edir.

Açar sözlər: *Teatr, tamaşa, dramaturgiya, repertuar, uşaq tamaşaları.*

1920-ci il oktyabrın 23-də “Azərbaycan kəspi” qəzetində xəbər dərc olunmuşdu ki, Xalq Maarif Komissarlığı, “Azərnəşr” və AzROSTA-nın dekreti ilə Dövlət Azad Satir-Agitteatr, 20 dekabr 1920-ci ildə isə, möhtəşəm açılışı oldu.

Yeni yaradılan teatr Tiflisdə dağılmış N.F.Balıyevin “Yarasa” teatrının truppasının qalıqlarından və inqilabi hökumət tərəfindən ləğv edilmiş “Momus” teatrının kollektivinin bir hissəsindən formalaşmışdı. Direktorluğun rəhbərliyinə V.Şvaytser (Pessimist) daxil idi. “Yarasa” teatrının ədəbi hissəsinə bakılı, tanınmış moskvalı jurnalist və yazıçı, baş rejissor funksiyalarını üzərinə götürmüş, inzibati hissəsinə P.Oreşkov “Yarasa” rəhbərlik edirdi. Ədəbi - N. Gorodetskaya “Momus”, bədii - B.Voronov “Yarasa”, sonradan teatrın idarəçiliyi bütünlüklə demək olar ki, bütün rejissor işlərini yerinə yetirən V.Z.Şvaytserin (Pessimist) əlinə keçdi. Bu iş az-çox uzun müddət - V.G.Saxnovski (Moskva Nümayiş Teatrı), Sergey Voronov (Moskva İncəsənət Teatrının artisti), rəssamlar - A.Arapov və P.Uzunov (Moskva İncəsənət Teatrının I Studiyası) cəlb olunublar.

Satir-Agit teatrın tamaşaları birpərdəli pyeslərdən, şeirlərdən, resenziyalardan, səhnələşdirilmiş şeir və mahnılardan, günün mövzusunə həsr olunmuş xoreoqrafik kompozisiyalardan, plastikdə canlanan inqilabçı sənətkarların şəkillərindən və sairədən ibarət hazır cavab montajlar idi. Siyasi təşviqat funksiyalarını yerinə yetirmək, nəzərdə tutulmuş proletar yoxsulları üçün kiçik formalar teatrı 1923-cü ilə qədər fəaliyyət göstərdi. Tamaşaçıların əsasən fəhlə və kəndçilərdən ibarət olduğunu nəzərə alaraq, ifadə vasitələrində sadəliyə, qarşılıqlı dialoqa can atırdı.

1924-cü ildə BRT-də Təcrübəli Təlim Studiyası açıldı, burada 1926-cı ildən truppayə daxil olan “Meyerhold-V.Fedorov, S.Mayorov (rejissorlar), M.Jarov (aktyor). Truppanın tərkibini rəssamlar - F. Ranevskaya, V.Kuznetsov doldurur (1926).

Akademik Rus Dram teatrı cəmiyyətin inkişafında, maariflənməsində, gənc aktyor və rejissorların yetişdirilməsində daima böyük rol oynamışdır. Teatr tez bir zaman ərzində bir sıra istedadlı aktyor, rejissor və dramaturqları öz ətrafında birləşdirə bildi. Bu teatrın kollektivlərinin əhəmiyyətini qeyd edən A.V.Lunaçarski yazırdı: *“Heç sübhə yoxdur ki, hər bir dövrün öz teatrı olmalıdır. Bizim inqilabi dövrümüz, sosializmə keçid dövrümüz də teatrını yaratmaya bilməz. Bu teatr dövrün ehtiraslarını, fikirlərini, ümidlərini, oyun çətinliklərini və qələbələrini əks etdirməlidir”* [3, s.4].

Keçdiyi 102 illik yaradıcılıq yolunda Azərbaycan Dövlət Akademik Rus dram Teatrının əlvan və zəngin repertuarı olub. Akademik Rus Dram teatri yaradılışından daima xalqın problemlərini düşünmüş, ölkənin mənafeyini, bu dövrdə savadsız və dindar olan kütlələr içərisində təbliğat-təşviqat və mədəni-maarif işini gücləndirməyi vacib tələb kimi qarşıya qoyurdu. Bunun üçün də teatrın repertuarı simvolik ideya daşıyan pyeslər təşkil edirdi. Məsəl üçün “Qaranlıqdan işıqlığa çıxarıq”, “Şeytan”, “Cəhənnəm”, tamaşalarında, tamaşaçıya həyatın həqiqətini ümumiləşmiş, rəmz səviyyəsində cilalanmış sürətlər şəklində çatdırmağa kömək edirdi. Əsas proqramı miniatür-tamaşalar (çastuşkalar və rəqslər də daxil olmaqla) təşkil edirdi.

Digər teatrlardan fərqli olaraq əvvəllər səhnədə qadağa qoyulan pyesləri Rus Dram teatrının repertuarında görmək mümkün olurdu. Məsələn olaraq dahi dramaturq Cəfər Cabbarlının “Aydın”, “Oqtay Eloğlu”, “Ulduz”, “Pəri Cadu” Hüseyn Cavidin 1922-ci ildə “İblis”, dekabrın 15-i “Şeyda”, aprelin 14-ü “Afət”, iyun 2-si “Uçurum”, poemaları ilk dəfə Tənqid Təbliğ teatrında (yeni adı Akademik Rus Dram Teatrında) premyeraları göstərilmiş və tamaşalar çox uğurlu nəticələr əldə etmişdir.

Teatr Vilyam Şekspirin dramaturgiyasına ilk dəfə 1933-cü ildə müraciət edib və Otello faciəsini tamaşaya hazırlayıb. İkinci dəfə “Romeo və Cülyetta” məhəbbət faciəsinə müraciət olunub və bu tamaşa 1937-ci ildə teatrsevərlərə təqdim edilib. Teatrın üçüncü Şekspir tamaşası “Şiltaq qızın yumşalması” komediyası olub. Tamaşa 1964-cü ildə hazırlanıb və dahi dramaturqun anadan olmasının 400 illiyinə həsr edilib. Quruluşçu rejissoru Y.Saxarov və rəssamı Yuri Toropov olan şən və əyləncə xarakterli tamaşada başlıca rolları (Anatoli Falkoviç (Petruçio), V.Otradinski (Baptista), Mixail Aduşev (Luçensio), Dina Tumarkina (Bianka), Raxil Ginzburq (Katarina) ifa ediblər. Rus Dram Teatrının yaradıcılıq salnaməsinin mühüm və möhtəşəm bir qolunu rus klassiklərinin əsərlərinin tamaşaları təşkil edir. Teatr yaradıcılığının ayrı-ayrı dövrlərində Aleksey Ostrovskinin “Mesa”, “Cehizsiz qız”, “Quduz pullar”, “Günahsız müqəssirlər”, “Tufan”, “Qurdlar və qoyunlar”, “Son qurban”, “Gözəl kişi”, “Hərərətli ürəklər”, “Buliginin evlənməsi”, “İstedadlar

və pərəstişkarlar”, “Gecikmiş məhəbbət”, “İsinmədik istisinə, kor olduq tüstüsünə”, “Gəlir yeri, Nikolay Qoqolun “Müfəttiş”, Mixail Lermontovun “Maskarad”, Lev Tolstoyun “Canlı meyit”, Anton Çexovun “Vanya dayı”, “Ivanov”, “Qağayı”, “Albalı bağı”, Maksim Qorkinin “Meşşanlar”, “Günəş övladları”, “Həyatın dibində”, “Zikovlar”, “Sonuncular”, “Yeqor Bulıçov və başqaları”, Aleksandr SuxovoKobilinin “Kreçinskinin toyu”, “Tarelkinin ölümü”, Aleksandr Puşkinin “Daş qonaq” əsərlərini müxtəlif üslublu rejissorların monumental quruluşlarında oynayıb.

Ötən əsrin 30-cu illərinin əvvəllərindən teatrın Maksim Qorki yaradıcılığına marağı güclənmişdi. On il ərzində Rus Dram Teatrı bu dramaturqun “Düşmənlər”, “Yegor Bulıçev və başqaları”, “Həyatın dibində”, “Vassa Jeleznova”, “Sonuncular” dramlarını hazırlayaraq repertuarında mövzu əlvanlığı yaratmaqla yanaşı, həm də onu zənginləşdirdi. Maksim Qorkinin “Meşşanlar” (1947), “Günəş övladları (1950), “Zikovlar” (1952), “Yegor Bulıçev və başqaları” (1957) pyeslərinin tamaşaları klassik və müasirlik estetik anlayışlarını yeni qatlarda tamaşaçılara açdı. Bu tamaşaların ilk üçünün quruluşçu rejissoru teatrın aparıcı aktyorlarından sayılan Pyotr Yudin idi. Tamaşanın müəllifi, eyni zamanda Qorkinin göstərdiyim ilk iki əsərində Perçixin və Yeqor rollarında əsl ustalıq göstərirdi. Teatr Qorkinin “Sonuncular” dramını iki quruluşda oynayıb. Əsəri 1939-cu ildə Y.Saxarov, 1964-cü ildə isə İosif Xasin tamaşaya hazırlayıblar. Qorkinin anadan olmasının 100 illiyi ilə bağlı isə teatr yazıçının çox az oynanılan “Qəlp pul” pyesini seçdi. Teatr bu pyesi hələ 1927-ci ildə hazırlamaq istəsə də müvəffəq olmamışdı. Tamaşaya quruluşu Moskvada ali təhsilini yenidən başa vurmuş Q.Drozdov verdi. Əsas rollar Lüdmila Duxovnayaya (Nataşa), Lev Viqdorova (Qlinkin), Mixail Aduşevə (Yefimov), Mixail Ləzgiaşviliyə (Yakovlev) tapşırılmışdı. Rus ədəbiyyatı klassiklərindən olan “Ağıldan bəla” dramını tamaşaya Konstantin Stepanov-Kolosov hazırlayıb.

Zaman keçdikcə müasir dövrünün repertuar tələbi xarici dramaturqların pyeslərinə daha çox ehtiyac duyurdu. Bu dövr üçün duyğularının tərənnümü, mənəvi azadlıq ideyalarının tənənəsi teatrın yaradıcılıq istiqamətlərindən biri olmuşdur. Repertuarda mövzuları nağıllardan, əfsanələrdən alınmış, aşıladiqları ideya

sayəsində zamanla səsleşən pyeslər öz əksini tapırdı.

XX-ci əsrin sonlarında repertuar əlvanlığında, janr rəngarəngliyində, rejissor yaradıcılığının zənginləşməsində xarici pyeslərin müstəsna rolu olmuşdur. Xüsusilə Rus Dram Teatrı hər zaman dünya klassiklərin, xarici müəlliflərin dram əsərlərinə maraq göstərmişdir.

Müasir mövzu axtarışları teatrın yaradıcılıq qayəsinin əsasını təşkil edib. Həmin İstiqamətlərdə V.Mayakovskinin, A.Şteynin, S. Mixalkovun, V.Şkvarkinin, B.Nusiçin, E.de Flipponun, C.Qordonun, E.Remarkın, V.Neverovun, İ.Karnauxovanın, B.Dmitrievin, A.Nakuşinanın, A.S.Puşkinin, A.Millerin, F.Bruknerin, J.Koktonun, A.Qalin, F.Bruknerinin, M.Zadornovun, Dj.Patrikin, İ.Jamiakın, N.Ptuşkinanın, Q.Qorinin pyeslərinin tamaşaları müxtəlif dövrlərdə kollektivin mövzu axtarışlarına əlvanlıq gətirib [5].

Müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq repertuarda daha çox nakam sevgi, ülvə məhəbbət, ailə-məişət, mənəvi-əxlaqi dəyərlər və uşaq tamaşaları daha çox üstünlük təşkil etmişdir.

1990-cı il yanvar ayından bəri iki aydan çoxdur ki, S.Vurğun adına teatrın girişinin üstündəki işıqlar yanmırdı. Sabah isə şənbə axşamı Rus Dram Teatrı öz qapılarını tamaşaçılarının üzünə açacaq. Bu hadisəni Vurğunov komandasında hər kəs ümid və sevinclə gözləyir. Sabah S.Vurğun Teatrında səhnənin işıqları yenidən alovlanacaq. Teatrın direktoru, Azərbaycan SSR xalq artisti Məlik Dadaşov Bakinski raboçi qəzetinin 1990-cı il 6 aprel “Yenidən salam teatr!” başlıqlı dərcində deyir ki, *“biz yanvar hadisələrinin yarımçıq qoyduğu işi yenidən davam etdiririk və teatrımızı yenidən əsl sənət bilicilərinin ünsiyyət məkanına çevirmək üçün əlimizdən gələni edəcəyik. Şənbə və bazar günləri bakılılar respublikanın əməkdar incəsənət xadimi Cənnət Səlimovanın quruluşunda Jan Marsanın “İctimaiyyətə baxmaq qadağandır” tamaşasının premyerasına baxacaqlar”*. Pyes mövqelərdən ibarət ağıl komediyasıdır. O, teatrın yaradılması, tamaşaların seçilməsi, aktyor seçimi, rejissorun işi, aktyorların bir-biri ilə münasibəti ilə bağlı problemlər üzərində qurulub. Burada Azərbaycan SSR xalq artistləri Fuad Poladov, Lev Qruber, respublikanın əməkdar artistləri Lyudmila Duxovnaya, İrina Perlova və başqaları

iştirak edirlər [4, s.4].

90-cı illərin əvvəllərində teatrın İ.Pikovski, V.Neverov, S.Moem, A.Nikuşina, Dz.Patrik, N.Denisov, Q.Markes, L.de Veqanın yaradıcılığına marağı güclənmişdi. Xüsusilə V.Neverov Akademik Rus Dram Teatrında aparıcı dramaturqlardan biridir. Xüsusilə böyüklər və uşaqlar üçün nağıllar səhnələşdirmişdir. 1992-ci ildən başlayaraq teatr üçün pyes və ssenarilər yazır.

Uşaq dünyasının mənəvi zənginliyinə geniş üfüqlər açmaq üçün V.Neverov “Lislatikanın nağıllar ölkəsindəki sərgüzəştləri” quruluşçu rejissor İ.Tağızadə iyun 1992, İ.Karnauxova, L.Brauseviç “Al çiçək” quruluşçu rejissor İ.Tağızadə 20 sentyabr 1992, B.Dmitriev “Pişik Leopoldun yeni macəraları” quruluşçu rejissor B.Lukinski 7 noyabr 1992, N.Denisov “Möhkəm qalay əsgər” quruluşçu rejissor İ.Tağızadə mart 1993, V.Neverov “Sim-sim mağarasının sirri” quruluşçu rejissor İ.Tağızadə 22 mart 1994, V.Neverov “Dəli gün-2 və ya Yeni il sindromu” quruluşçu rejissor A.Şarovski 24 dekabr 1994, “Nağıllar diyarında yeni il macəraları” quruluşçu rejissor A.Şarovski 29 dekabr 1994, “Bağdad xəlifəsi, Hind şahzadəsi və şər cadugəri haqqında” quruluşçu rejissor B.Lukinski 18 mart 1995, “Köhnə tanışların yeni macəraları” quruluşçu rejissor A.Şarovski 29 dekabr 1995, S.Marsak “Bərpa edilmiş performans” quruluşçu rejissor E.Əliyev 18 mart 1996, Dm.İvanov, Bl.Trifonov “Kapitan Filintin xəzinələri” quruluşçu rejissor E.Mirabdullayev 1 iyun 1996, V.Neverov “Ağca üçün sehrli paltar” quruluşçu rejissor A.Şarovski 28 dekabr 1996, V.Reznikova “Sehrli qutunun sirri” quruluşçu rejissor İ.Tağızadə may 1997, B.Livanov, Y.Entin “Bremen şəhərinin musiqiçiləri” quruluşçu rejissor İ.Tağızadə 27 dekabr 1997, V.Neverov, A.Nikuşina, Ç.Almaszadə “Снип – снап – снуре, пуре – базелюре” (Snip-snap-snure pure-bazelyüre) quruluşçu rejissor A.Şarovski 5 iyun 1998, A.S.Puşkin “Keşif və onun işçisi Baldanın nağılı” quruluşçu rejissor B.Lukinski 17 oktyabr 1998, A.Nakuşina “Yeni ili necə oğurladılar?!” quruluşçu rejissor A.Şarovski 28 dekabr 1998, V.Reznikova “Щелкунчик” (Şelkunçik) quruluşçu rejissor İ.Tağızadə 27 dekabr 1999, Y.Kim “İlan bataqlığında möcüzələr” quruluşçu rejissor B.Lukinski 25 noyabr 2000 ci illərdə əsərlərinin premyeraları göstərilib.

Nakam sevgi, ülvü məhəbbət və cəmiyyətin doqmatik qanunlarının törətdiyi rəzalətlər hər zaman teatrın aparıcı mövzularından biri olmuşdur. Xüsusilə lirik-romantik faciələrə, mürəkkəb psixoloji münasibətlərin poetik həllinə daha çox maraq göstərilib. A.Kristi “Siçan tələsi” quruluşçu rejissor İ.Tağızadə iyun 1991, İ.Edlis “Kölgələr oyunu” quruluşçu rejissor B.Lukinski 1991, J.J.Briker, M.Lasseq “Sev məni əzizim, yaxud gözlərinə inanma” quruluşçu rejissor İ.Tağızadə may 1992, V.Rasputin “Son tarix” quruluşçu rejissor R.Aliyev iyun 1992, A.Sokolov “Ölümüm üçün məni bağışla... Fantast Fəryatyeva” quruluşçu rejissor R.Aliyev 29 noyabr 1992, Z.Saqalov “Aysidora Dunkanın üç həyat tərzü” quruluşçu rejissor Z.Hüseynova 22 dekabr 1992, Lope de Veqa “Hiyləgər sevgili” quruluşçu rejissor B.Lukinski 25 noyabr 1995, J.B.Molyer “Zorən xəstə” quruluşçu rejissor A.Şarovski 20 oktyabr 1996, Bl.Qurkin “Xanımlar bəyləri dəyişir (Kadril)” quruluşçu rejissor B.Lukinski 15 fevral 1997, Dj.Marotto, B.Randone “Dul xanımların təsəllivericisi” quruluşçu rejissor İ.Tağızadə 26 aprel 1997, S.Moem “Əlçatmaz” quruluşçu rejissor A.Şarovski 31 yanar 1998, A.N.Ostrovski “Yaraşlıq kişi” quruluşçu rejissor B.Lukinski 28 mart 1998, Dj.B.Pristili “Gözəl kiçik məclis” (Təhlükəli dönüş) quruluşçu rejissor İ.Tağızadə 25 aprel 1998, A.Qalin “Zənglə dəvət edilən Sirena və Viktoriya” quruluşçu rejissor İ.Tağızadə 7 mart 1999, F.Brukner “Birinci Napoleon” quruluşçu rejissor B.Lukinski 15 may 1999, İ.Jamiak “Tələyə hansımız düşdük” quruluşçu rejissor B.Lukinski 25 fevral 2000, N.Ptuşkina “Mən əvvəlcədən ağlayıram!” quruluşçu rejissor İ.Tağızadə 28 aprel 2000, Q.Qorin “Kral Oyunları” quruluşçu rejissor A.Şarovski 9 iyun 2000-ci illərdə əsərlərin premyeraları göstərilmiş və bu pyeslər teatrın parlaq nümunələri olmuşdur.

Teatrın maraq dairələrindən biri də hərbi və mənəvi əxlaqi, olum-ölüm mübarizəsinin bəşəri dəyərləri olmuşdur [Rəhimli İlham. Az.T.A. 1-ci cild. səh 489]. Bu baxımdan əsərlərinin tamaşaları romantik Azərbaycan teatrının inkişaf mərhələlərində səmərəli rol oynayıb. E.Radzinski “Mələhətli qadın” quruluşçu rejissor B.Lukinski 25 dekabr 1993, H.Cavidin “İblis” quruluşçu rejissor H.Ataşiyev 7 may 1995, J.Kokto “Müqəddəs əcaiblər” quruluşçu rejissor İ.Tağızadə 27 aprel 1996, B.Sleyid “Şərəfə” quruluşçu rejissor A.Şarovski 20 iyun

1999-cu illərdə tamaşaların premyeraları göstərilmişdir. Bu əsərlərin tamaşaları romantik Azərbaycan teatrının mərhələlərində səmərəli rol oynamışdır.

1991-ci ildən Rus Dram Teatrının quruluşçu rejissoru və kollektivin aparıcı aktyorlarından olan xalq artisti Aleksandr Şarovskidir. A.Şarovski 1993-cü ildən teatrın baş rejissorudur. İrənə Tağızadə və Boris Lukinski quruluşçu rejissor kimi çalışıblar və hazırladığı tamaşalarda forma axtarışları ilə diqqəti cəlb edirlər. A.Şarovski səhnə rəhbəri kimi 1993-cü ilin martında baş direktor vəzifəsinə təyin edilmişdir. Onun tamaşaları teatr sənətini sevənlər arasında çox populyardır və xüsusi ilə gənclərə böyük rəğbət bəsləyir, teatrının gənc nəslinə daha çox diqqət göstərirdi. Teatrda fəaliyyəti illərində xarici dramaturqların pyeslərinə daha çox üstünlük verir.

A.Şarovski quruluşçu rejissor və baş rejissor kimi fəaliyyəti yaradıcılığında T.Uilyamsın “Yay və tüstü” 1991 dekabr, İ.Pikovskiy “Şəhərdə dəhşətli narahatçılıq” 1991, Q.Stefanovskiy “Qara dəlik” mart 1992, M.Zadornovun “Ər almaq istəyirəm” 26 sentyabr 1992, S.Moem “Dairə” 18 sentyabr 1993, S.Marsak “On iki ay” 30 dekabr 1993, V.Neverov, A.Şarovski “Dəli gün və ya tamaşaçı ilə dəlilər üçün səhnələr” 12 fevral 1994, A.Miller “Körpüdən baxış” (Eddi Karbone) 8 may 1994, E.De. Flippo “Filumena Murtarona” 17 sentyabr 1994, V.Neverov “Dəli gün-2 və ya Yeni il sindromu” 24 dekabr 1994, “Nağıllar ölkəsində yeni il macəraları” 29 dekabr 1994, “İdeal ər-95” 7-8 mart 1995, Elçin “Salam, mən sənəin dayınızam” (Teatr) 1-2 aprel 1995, V.Neverov “Apofigei-95” 30 iyun 1995, A.P.Çexovun “Qu quşu mahnısı”, “Avqust vəzifəsini yerinə yetirir” 16 sentyabr 1995, V.Neverov “Bütün ulduzlar” 21-22 oktyabr 1995, “Köhnə dostların yeni sərgüzəştləri” 29 dekabr 1995, Dj.Patrik “Ax, necə səni yola gətirək, yaşlı qadın!” (Əziz Pamela) 27 yanvar 1996, Q.Qorinin (IV Kin) 29 mart 1997-ci illərdə əsərlərə quruluş verməklə səhnədə göstərmişdir.

Əvvəlki illərdə olduğu kimi, müstəqillik yolu ilə irəlilədiyimiz bu ötən illərdə də Azərbaycan Dövlət Akademik Rus Dram Teatrı milli səhnə sənətimizin inkişafında xarici dramaturgiya əsas rol oynamışdır. Müstəqilliyimizin on ili ərzində Rus Dram Teatrı yaradıcılıq axtarışlarını, nailiyyətlərini tədqiq edib araşdırdıqda,

bir daha əmin oluruq ki, hər zaman xalqımızın həyatı ilə sıx bağlı olmuş, respublikamızdakı ictimai-siyasi fikrin öz xəttində irələnmiş, addımları ideya, bədii-estetik tərbiyəsinə öz müsbət təsirini göstərmişdir. İctimai həyatla, cəmiyyətlə bağlı olan, geniş tamaşaçı kütləsi ilə ünsiyyəti möhkəmləndirməyə çalışan Rus Dram Teatrı öz tarixi və müasirlik missiyasını həyata keçirməyə üçün hər daim dövrün müasir dramaturqların əsərlərinə müraciət etməklə fəallığını artırmağa çalışmışdır. Xarici dramaturqların əsərləri hər bir milli teatra mövzu genişliyi, janr əlvanlığı və estetik zənginlik bəxş edir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Dövlət Rus Dram Teatrı-ikinci kitab “Yeniləşən mədəniyyət yeniləşən məkanlar”. Bakı, 2014.
2. Cəfərov Cəfər. Azərbaycan teatrı (1873-1973) Bakı, “Zərdabi Nəşr” MMC, 2023, 440 səh.
3. Qazızadə İlham. Azərbaycan İşçi Teatrı (1921-1932-ci illər). Bakı, “Elm və təhsil”, 2012, 160 səh.
4. Muxina.Z. Yenidən salam teatr!. “Bakinski raboçi” qəzeti 6 aprel 1990-cı il. № 74.
5. Rəhimli İlham. Azərbaycan teatr tarixi. Beş cildə. 2-ci cild.
6. Aleksandr Şarovski (nina.az)/<https://www.wikimedia.az-nina.az>

ПАРВИЗ МЕРДАНЛЫ ЗАРУБЕЖНАЯ ДРАМАТУРГИЯ В РЕПЕРТУАРЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО АКАДЕМИЧЕСКОГО РУССКОГО ДРАМАТИЧЕСКОГО ТЕАТРА В КОНЦЕ XX ВЕКА

РЕЗЮМЕ

Азербайджанский Государственный Академический Русский Драматический театр за свою 90-летнюю творческую деятельность обрел богатый репертуар.

Его условно можно разделить на четыре части: постановки спектаклей мировой классики по известным произведениям, пьесы русской классики, драматические спектакли мировых и российских драматургов на

современные темы. Немаловажное место в репертуаре театра занимают постановки пьес азербайджанских драматургов.

В репертуаре Русского Драматического Театра главное место также всегда занимали детские спектакли. В статье рассказывается о постановках спектаклей зарубежной драматургии, нашедших место в репертуаре Азербайджанского Государственного Академического Русского Драматического Театра в 90-х годах XX века.

***Ключевые слова:** театр, спектакль, драматургия, детские спектакли, репертуар.*

PARVIZ MARDANLY

**FOREIGN DRAMATURGY IN THE REPERTOIRE OF THE
AZERBAIJAN STATE ACADEMIC RUSSIAN DRAMA THEATER AT
THE END OF THE 20TH CENTURY**

SUMMARY

The Azerbaijan State Academic Russian Drama Theater has a colorful and rich repertoire during its 90 years of creative work. This period can be conventionally divided into four parts: staged performances based on famous works of world classics; performances of plays by Russian classics; drama performances of world and Russian playwrights on modern themes. Plays by Azerbaijani playwrights also played an important role in the theater's repertoire. Children's plays, plays on the theme of unfortunate and sublime love always occupied the main place in the repertoire in the development paths of the Russian Drama Theater. The article deals with examples of foreign dramaturgy in the repertoire of the Azerbaijan State Academic Russian Drama Theater in the 90s of the 20th century.

***Keywords:** theater, performance, dramaturgy, children's plays, repertoire*

UOT 792.03

DOI 10.5281/zenodo.8395144

SAMIQ ABBASLI

*AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun
“Teatr, kino və televiziya” şöbəsinin böyük laborantı
E-mail: samiqabbas9@gmail.com*

**MƏRZİYƏ DAVUDOVANIN YARADICILIĞINDA
DÜNYA KLASSIKLƏRİNİN QƏHƏMANLARI**

XÜLASƏ

Mərziyə Davudova yaradıcılığından bəhs edərkən onun rus və Qərbi Avropa dramaturqlarının əsərlərində yaratdığı surətləri unutmaz. Mərziyə Davudovanın ifasındakı zəngin boyalar onun ifaçılıq sənətinin fərqləndirən əsas əlamətlərdəndir. Aktrisanın ifa üslubu son dərəcə çətin və mürəkkəb idi. Böyük aktrisa Qərb dramaturgiyasının, xüsusilə klassiklərin pyeslərində ifa etdiyi rolların çoxunda yaradıcılıq zirvələrini fəth edir. O, Molyerin “Don Juan” pyesində Elvida, Şilerin “Qaçaqqlar” pyesində Amalya, “Məkr və məhəbbət” pyesində Luiza və ledi Milford, Viktor Hüqonun “Gülən adam” əsərində Jozianna, Balzakın “Ögey ana” əsərində Hertruda, rollarını ifa etmişdir. Əlbəttə, aktrisanın yaratdığı Şekspir obrazları da var. Mərziyyə Davudova Şekspirin “Şiltaq qızın yumşalması” komediyasında Katerinanın, “Hamlet” faciəsində Hertrudanın, “Otello” faciəsində Dezdemonanın, “Maqbet” faciəsində Ledi Maqbetin və “Kral Lir” faciəsində Honerilyanın rolunu yüksək səviyyədə oynamışdır.

***Açar sözlər:** Dünya klassikləri, Qərbi dramaturgiyası, rus dramaturgiyası, sənət sevgisi, aktyor məhatəti, sənət möcüzəsi.*

Mərziyə Davudova yaradıcılığından bəhs edərkən onun rus və Qərbi Avropa dramaturqlarının əsərlərində yaratdığı surətləri unutmaz. Rus klassikasından Lunaçarskinin “Şahın bərbəri” pyesində Blanka, Qorkinin “Həyatın dibində”

pyesində Nastya, Trenyovun “Düşmənlər” pyesində Lyubov, A.Korneyçukun “Donanmanın məhfi” pyesində Oksana, Ostrovskinin “Günahsız müqəssirlər” pyesində Kruçinina, “Tufan” pyesində Kabanixa, kimi rolları ifa etməklə Mərziyə öz sənətkarlıq xəzinəsini daha da zənginləşdirmişdir. Qvrb dramaturqları Vilyam Şekspir və Fridrix Şillerin, Molyer və Balzakın əsərləri Azərbaycan dram teatrında həmişə böyük ilham, cəsarət və hərarətlə tamaşaya qoyulmuşdur. Abbasmirzə Şərifzadə kimi, Sidqi Ruhulla kimi, Mərziyə Davudova kimi sənətkarlar öz aktyorluq ehtirasları üçün bu dahi yazıçıların əsərlərində püxtələşərək, yaradıcılıq uğurları əldə etmişlər.

Mərziyə Davudova Şekspirin əsərlərində “Hamlet”də kraliça Gertruda, “Otello”da Dezdemon, “Makbet”də Ledi Makbet, “Şıltaq qızın yumşalması”nda Katarina kimi rollar oynamışdır. Bu rollardan üçü, yəni Dezdemon, Gertruda və Ledi Maqbet surətləri xüsusi bir təqdirə layiqdir. Əslində bu obrazlar yalnız Mərziyə Davudovanın şəxsi yaradıcılıq həyatında deyil, teatrın ümumi yüksəlişində mühüm bir nailiyyətdir. Məsələn, Mərziyənin Dezdemon obrazı indiyədək tamaşaçıların yadında qalan, dönə-dönə xatırlanan gözəl bir surətdir. Şərifzadə və Ülvi Rəcəbin ifa etdikləri Otello obrazı ilə Mərziyənin yaratdığı Dezdemon obrazı bir-birindən ayrılmaz, qırılmaz bir vəhdət təşkil etmişdir. Doğrudan da Otello rolunu oynayan Şərifzadəni Mərziyəsiz – Dezdemonasız təsəvvür etmək çətinidir. Alimlər və fəhlələr, müəllimlər və kəndlilər, tələbələr və evdar qadınlar Mərziyənin ifasında Venetsiyanın məsum gözəli Dezdemonanı sevmiş, Şotlandiya kraliçası Ledi Makbetə lənət yağdırmış, analıq hisslərini unudub tapdalayan Gertrudanı nifrətlə damğalamışlar.

Mərziyənin Şekspir tamaşalarındakı ilk rolu Dezdemonadır. Aktrisa bu rolu 1920-ci illərdən başlayaraq 1932-ci ilə qədər bir-neçə quruluşda təkrar-təkrar oynamış və təbii olaraq xeyli təkmilləşdirmişdir.

Mərziyə Davudovanın ifasındakı zəngin boyalar onun ifaçılıq sənətinin fərqləndirən əsas əlamətlərdəndir. Aktrisanın ifa üslubu son dərəcə çətin və mürəkkəb idi. Görkəmli teatr rejissoru, pedaqoq Mehdi Məmmədov “Teatrlar, aktyorlar, tamaşalar” kitabında Mərziyyə Davudovun səhnə fəaliyyəti haqqında

deyirdi: *“O,müxtəlif cəhətlərin, başqa-başqa üsulların, bəzən təzadların uyuşmasından, vəhdətindən istifadə edir. Romantik ünsürlər onun oyununda məişət boyaları, faciə ünsürləri isə yumor boyaları ilə uzlaşır, o, qəhrəmaniliyi göstərmək üçün adilikdən, monumentallığı sezdirmək üçün təfərrüatdan istifadə edir. İlham dəqiqələrində biz səhnəmizin sönməz ulduzu Mərziyə xanımın oyununda böyüklüyün sadəliyini və sadəliyin böyüklüyünü az görməmişik”*[4, s.146].

Mərziyə Davudova oynadığı hər bir obrazı istər böyük olsun, istərsə də kiçik, tamaşaçılar qarşısında şərh edir, onu mənalandırır. Sözü, mətnin əsl məğzini mahiyyətini, dərinliyini tamaşaçılara çatdırır. Məharətlə aktrisa yaşadığı hisslərə, yəni rolun hissələrinə, rolun sözlərinə biganə qalmır, ona soyuqqanlı yanaşmır. Onun ifa etdiyi hər bir rol gözümüz önündə canlı bir monument kimi yüksəlir. L.Şeyninin “Gizli düşmən” pyesindəki Amalya Karlson rolu da belədir. Bu rolda Mərziyə Davudova qəddar bir casusun fitnələrini bütün dəhşəti ilə canlandırır. Aktrisa bu rolu o qədər gözəl, o qədər parlaq bir şəkildə yaradırdı ki, tamaşaçının əvvəlcə ona rəhmi gəlir, nə üçün həbsə alındığına heyrət edir... Sonra tamaşaçı həyəcan keçirir, - onun yumruqları düymələnmiş, qaşları çatılmışdır. O, tamaşa salonunda olduğunu unudaraq, səhnəyə atılmaq, əli qanlı bu casus qarını tutub boğmaq istəyir.

Tamaşaçı bu qədər qəddar, hiyləgər və qansız bir cəllad qadının Mərziyə tərəfindən oynanılmasına sanki inana bilmir, çünki o, uzun illər boyu səhnəmizin bu böyük, bu qüdrətli aktrisasını Fərhadə dağlar çapdıran Şirin, Otellonun polad qüvvətini muma döndərən Dezdemonə, həyatın dolaşlıq yollarında idrakı sarsılmış zavallı Gültəkin kimi görmüşdür. Tamaşaçı bu rollarda Mərziyəni sonsuz bir məhəbbətlə sevmişdir. Amalya Karlson rolunda tamaşaçı ilk baxışda Mərziyəni tanıya bilmir və aktrisanın bu qədər müxtəlif səpgidə, müxtəlif biçimli obrazlar yaratmasına, aktrisanın sənət boyalarının bolluğuna, onun sənətinin rəng-rəngliyinə heyran qalır. Qüdrətli aktrisanın keçdiyi yaradıcılıq yolu və qazandığı yaradıcılıq uğurları sübut edir ki, Mərziyənin sənətkarlığı özünün əhatə dairəsi, özünün təsir qüvvəsi etibarilə ən görkəmli sənət ustalarının sənətkarlığı ilə bir sərəya qoyula bilər.

Böyük aktrisa Qərb dramaturgiyasının, xüsusilə klassiklərin pyeslərində ifa etdiyi rolların çoxunda yaradıcılıq zirvələrini fəth edir. O, Molyerin “Don Juan” pyesində Elvida, Şilerin “Qaçaqqlar” pyesində Amalya, “Məkr və məhəbbət” pyesində Luiza və ledi Milford, Viktor Hüqonun “Gülən adam” əsərində Jozianna, Balzakin “Ögey ana” əsərində Hertruda, K.Qutskovun “Uriel Akosta” pyesində Yudif, Aleksandr Dyumanın “Nel qalası” pyesində Marqarita Deneri və Kermonun “İki yetim” pyesində Qrafinya, Voyniçin “Ovod” əsərində əsərində Cemma, rollarını ifa etmişdir. Əlbəttə, aktrisanın yaratdığı Şekspir obrazları da var. Mərziyyə Davudova Şekspirin “Şiltaq qızın yumşalması” komediyasında Katerinanın, “Hamlet” faciəsində Hertrudanın, “Otello” faciəsində Dezdemonanın, “Maqbet” faciəsində Ledi Maqbetin və “Kral Lir” faciəsində Honerilyanın rolunu yüksək səviyyədə oynamışdır [5].

Tanınmış teatrşünas alim, professor İlham Rəhimli yazır: *“Mərziyyə xanımın Ledi Maqbeti zahirən gözəldir, cazibədardır, ehtiraslıdır, mənəviyyatca pak təsiri bağışlayır. Ancaq onun daxili ilə zahiri arasında böyük təzad var. Ledi Maqbet siyasi avantüristdir, məkrli planları var. Maqbetin taxta çıxması üçün hər cür rəzilliyə, riyakarlığa əl atır. Hətta onların ailəsinə həmişə ehtiram bəsləyən xeyirxah qəlbli kral Dünkani (İsmayıl Osmanlı) qətlə yetirmək üçün ərini bu qanlı faciəyə təhrik edir. Maqbetin qanlı faciəni törətməyə tərəddüd göstərdiyi epizodda Mərziyyə xanım ledi Maqbetin yırtıcı təbiətini daha güclü oynayır. Ledi Maqbet şəhsvətli qılığı, riyakar təbəssümü və inadlı qətiyyəti ilə Maqbeti cinayəti törətməyə təhrik edirdi. Ledi Maqbetin ehtirasında, hakimiyyət hərisliyində qana susamaq, yırtıcılıq vardı və aktrisa obrazın bu xüsusiyyətlərini atəşli enerji ilə oynayır”* [2, s. 80].

Mərziyyə Davudova “Qaçaqqlar” pyesinin 1928-1930-cu illərdəki tamaşasında da Amalya obrazını ifa edib. 1925-1953-ci illər arasında dünya klassiklərindən Maksim Qorkinin “Həyatın dibində”, Viktor Hüqonun “Gülən adam”, Aleksandr Ostrovskinin “Günahsız müqəssirlər”, “Tufan”, Onoride Balzakin “Ögey ana”, Nazim Hikmətin “Türkiyədə” əsərlərinin tamaşalarında Nastya, Nersoginya, Jozianna, Kruçinina, kabanixa, Gertruda, fatma Nurxan rollarını ifa edib. Kruçinina obrazını aktrisa 1935-ci ildə rejissor L.Daşkovskinin quruluşunda da oynayıb.

Aktrisa klassik əsərlər ifa etdiyi rolların hamısında sənət möcüzəsi göstərə bilmişdir. Fridrix Şillerin dramaturgiyasına xas olan romantizm, ehtiras, kəskin münaqişə, romantik pafos Azərbaycan teatrının yaradıcılıq ruhuna yaxındır. Teatr müxtəlif illərdə dramaturqun “Vilhelm tell” və “Orlean qızı” əsərlərini bir quruluşda “Qaçaqqlar” və “Məkr və məhəbbət” faciələrini dəfələrlə tamaşaya qoymuşdur. Mərziyyə Davudova Ledi Milfordu “Məkr və məhəbbət”in 1925-ci il quruluşunda ifa edib. “Qaçaqqlar”da Amalya obrazını isə faciənin 1923 və 1924-cü illərdəki (rejissor Aleksandr İvanov), 1924-1928-ci illərdəki (rejissor Aleksandr Tuqanov), 1930-cu ildəki (rejissor Əlihüseyn Rzayev) quruluşlarında oynayıb. Qaçaqqlar həm Həsən Səbrinin, həm də Mustafa Mərdanovun tərcümələrində oynanıb.

Aktrisanın 40 illik səhnə fəaliyyətində Azərbaycan və dünya dramaturqlarının əsərlərində oynadıqları rollar sadəcə bir siyahı şəklində nəzərdən keçirilərsə, gözümüz önündə çox əlvan bir mənzərə yaranır.

Bu siyahıda biz müxtəlif dövrlərin, müxtəlif xarakterli müəlliflərinə və onların yaratdıqları qüdrətli qadın obrazlarına rast gəlirik. Bu rolların hər birinin ifasına Mərziyyə xanım səmərəli yaradıcılıq zəhməti sərf etmiş və roldan-rola, obrazdan obraza irəliləmiş, yüksəlmişdir. Bu rolların hər birinin ayrı-ayrılıqda öz ritmini, öz ahəngini tapmaq, xarakterləri incəliklərinə qədər açmaq, hər bir rolu yüksək sənətkarlıq dərəcəsinə qaldırmaq Mərziyyə Davudovanı Azərbaycan səhnəsinin ön cərgədə gedən ustalarını səviyyəsinə yüksəltmişdir. Aktrisa öz yaradıcılığına tələbkarlıqla yanaşmış, başdan-sovma, ötərgi obrazlardan qaçmış və həqiqi sənətin daşlı-tikanlı yollarında, bəzən büdrəmiş olsa da, artmış, yüksəlmişdir.

Azərbaycan teatrı keçmiş olduğu mürəkkəb yaradıcılıq illərində Mərziyyə Davudova kimi əsl sənətkar bir aktrisa yaratmış və onun sənəti ümumittifaq miqyasında şöhrətlənmişdir. Rejissor A.A.Tuqanov Mərziyyənin sənətkarlığından bəhs edərək yazırdı ki: *“Mərziyyə Davudova Azərbaycan səhnəsinin fəxridir. Böyük tragik diapazona, qaynar qızğınlığa, əla səhnə xüsusiyyətlərinə malik olan bu aktrisa, tamaşaçıları həyəcana gətirən bir sıra obrazlar yaratmışdır. İstər Cəfər Cabbarlının “Oqtay Eloğlu” pyesində Firəngiz, yaxud A.N.Ostrovskinin “Tufan” pyesindəki Kabanixa və ya da Vilyam Şekspirin “Maqbet” pyesindəki Ledi Makbet*

rolları olsun, o, hər bir rolda özünün dərin realistik ifası, özünün hərcəhətli istedadı ilə tamaşa salonunu titrədirdi” [5, s.67].

Azərbaycan səhnəsində işləməyə başladığı ilk günlərdən istər klassik, istərsə də müasir mövzuda yazılmış dram əsərlərində nəzəri cəlb edən rolların ifaçısı olan Mərziyə realist sovet səhnəsi məktəbinin həqiqi bir nümayəndəsi kimi şöhrətlənmişdir. Mərziyə Davudova dünya klassiklərinin qəhrəmanlarını səhnədə canlandırarkən yüksək yaradıcılıq potensialı sərf etməklə yanaşı, xüsusi məsuliyyət və sevgisini də əsirgəməirdi. Maksimal aktyor məharətini sənət sevgisi müşayət edəndə əlbəttə daha uğurlu tamaşa alınır. Onu tamaşaçılara sevdiren də məhz bu idi. Ona görə də Mərziyə Davudova yaradıcılığı hər dövr üçün aktualdır və böyük aktrisanın sənət fəaliyyəti bu gün də öyrənilir. Müasir aktrisaların Mərziyə Davudova yaradıcılığından öyrənəcəkləri hələ də vardır. Onun irsi, oynadığı rollar yeniliklərlə dolu bir xəzinədir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. İlham Rəhimli. Azərbaycan teatr tarixi. Beş cildə II cild. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2017, 496 səh.
2. İlham Rəhimli. Mərziyə Davudova. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2017, 160 səh.
3. İncilab Kərimov. Azərbaycan teatr tarixi. I cild. Bakı, “elm”. 724 səh.
4. Mehdi Məmmədov. Teatrlar aktyorlar, tamaşalar. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı. Bakı 1966, 220 səh.
5. Tələt Əyyubov. Mərziyə Davudova. Bakı. Başnəşriyyatın 2 №-li mətbəəsi, 70 səh.

САМИГ АББАСЛЫ ГЕРОИ МИРОВОЙ КЛАССИКИ В ТВОРЧЕСТВЕ МАРЗИИ ДАВУДОВОЙ

РЕЗЮМЕ

Говоря о творчестве Марзии Давудовой, нельзя забывать о созданных ею образах в произведениях русских и западноевропейских драматургов. Насыщенность красок в исполнении Марзии Давудовой – одна из главных

отличительных черт ее исполнительского искусства. Исполнительский стиль актрисы был чрезвычайно трудный и сложным. Великая актриса покоряет творческие высоты во многих ролях, которые она играет в западной драматургии, особенно в классических пьесах. Она сыграла роли Эльвиды в «Дон Жуане» Мольера, Амалии в «Разбойниках» Шиллера, Луизы и леди Милфорд в «Коварстве и любви», Иозианы в «Смеющемся человеке» Виктора Гюго, Гертруды в «Мачехе» Бальзака. Конечно, есть и шекспировские персонажи, созданные актрисой. Марзия Давудова сыграла роль Катерины в комедии Шекспира «Укрощение строптивой», Гертруды в трагедии «Гамлет», Дездемоны в трагедии «Отелло», леди Макбет в трагедии «Макбет» и Гонорелии в трагедии «Король Лир» на высоком уровне.

Ключевые слова: *мировая классика, западная драматургия, художественный навык, русская драматургия, любовь к искусству, актерское мастерство.*

SAMIG ABBASLI

HEROES OF WORLD CLASSICS IN MARZIYA DAVUDOVA'S WORK

SUMMARY

When talking about Marziya Davudova's work, we should not forget the characters she created in the works of Russian and Western European playwrights. The rich colors in Marziya Davudova's performance were one of the main distinguishing features of her performance art. The actress's performance style was extremely difficult and complex. The great actress conquered creative heights in many of the roles she played in Western drama, especially classic plays. She played the roles of Elvida in Moliere's "Don Juan", Amalia in Schiller's "Fugitives", Louise and Lady Milford in "Cunning and Love", Josiana in Victor Hugo's "The Laughing Man" and Hertrude in Balzac's "Stepmother". Of course, there were also Shakespeare's characters played by the actress. Marziyya Davudova played the role of Katerina in Shakespeare's comedy "The Taming of the Shrew", Hertrude in the tragedy "Hamlet", Desdemona in the tragedy "Othello", Lady Macbeth in the tragedy "Macbeth" and Honorelia in the tragedy "King Lear" at a high level.

Keywords: *World classics, Western dramaturgy, miracle of art, Russian dramaturgy, love of art, actor's skill*

QAYDALAR

- ✓ Məqalələr Azərbaycan, ingilis və rus dillərində təqdim edilə bilər.
- ✓ Məqalənin həcmi 10.000 işarədən (6 səhifədən) az olmamalıdır.
- ✓ Məqalələrin mətnləri Times New Roman - 14 şrifti ilə (Azərbaycan dilində latın əlifbası, rus dilində kiril əlifbası, ingilis dilində ingilis əlifbası ilə) 1,5 intervalla çap olunmalıdır.
- ✓ Məqalədə müəllif(lər)in işlədiyi müəssisə(lər) və müəllif(lər)in elektron poçt ünvan(lar) göstərməlidir.
- ✓ Məqalənin başlanğıcında məqalənin UOT indeksi, müəllifin soyadı, adı, atasının adı, işlədiyi müəssisə və onun ünvanı, vəzifəsi, elmi adı, elmi dərəcəsi və ya fəxri adı e-mail ünvanı, daha sonra, məqalənin Adı, məqalənin yazıldığı dildə qısa xülasəsi (100-150 söz) və açar sözlər (6-10 söz) verilməlidir. Məqalənin sonunda elm sahəsinin və məqalənin xarakterinə uyğun olaraq işin elmi yeniliyi, tətbiqi əhəmiyyəti, iqtisadi səmərəsi və sair aydın şəkildə verilməlidir.
- ✓ Məqalənin mövzusu ilə bağlı elmi mənbələrə istinadlar olmalıdır. Məqalənin sonunda verilən ədəbiyyat siyahısı istinad olunan ədəbiyyatların mətnində rast gəlinədiyi ardıcılıqla (məsələn, [1] və ya [1, s. 119] kimi işarə olunmalı) ya da əlifba ardıcılığı ilə nömrələnməlidir. Eyni ədəbiyyata mətnində başqa bir yerdə təkrar istinad olunarsa, onda istinad olunan həmin ədəbiyyat əvvəlki nömrə ilə göstərməlidir.
- ✓ Ədəbiyyat siyahısında verilən hər bir istinad haqqında məlumat tam və dəqiq olmalıdır.
- ✓ İstinad olunan mənbənin biblioqrafik təsviri onun növündən (monoqrafiya, dərslik, elmi məqalə və s.) asılı olaraq verilməlidir. Elmi məqalələrə, simpozium, konfrans və digər nüfuzlu elmi tədbirlərin materiallarına və ya tezislərinə istinad edərkən məqalənin, məruzənin və ya tezisnin adı göstərməlidir. İstinad olunan mənbənin biblioqrafik təsviri verildikən

Azərbaycan Respublikasının Prezidentiyanında Ali Attestasiya Komissiyasının “Dissertasiyaların tərtibi qaydaları” barədə qüvvədə olan təlimatının “İstifadə edilmiş ədəbiyyat” bölməsinin 10.2-10.4.6 tələbləri əsas götürülməlidir.

- ✓ Məqalənin sonundakı ədəbiyyat siyahısında 5-10 ilin elmi məqalələrinə, monoqrafiyalarına və digər etibarlı mənbələrinə üstünlük verilməlidir.
- ✓ Dərc olunduğu dildən əlavə başqa iki dildə məqalənin 100-150 söz həcmində xülasəsi və açar sözlər (6-10) verilməlidir. Məqalənin müxtəlif dillərdə olan xülasələri bir-birinin eyni və məqalənin məzmununa uyğun olmalıdır.

Məqalədə müəllifin və ya müəlliflərin əldə etdiyi elmi nəticə, işin elmi yeniliyi, tətbiqi əhəmiyyəti və s. xülasədə yığcam şəkildə öz əksini tapmalıdır. Xülasələr elmi və qrammatik baxımdan ciddi redaktə olunmalıdır. Hər bir xülasədə məqalənin adı, müəllifin və ya müəlliflərin tam adı göstərilməlidir.

- ✓ Göndərilən məqalə əvvəllər dərc olunmamalıdır.
- ✓ Məqalə redaksiyaya müvafiq rəylə birgə elektron formada göstərilən email ünvanına göndərilməlidir.

NÜMUNƏLƏR:

Kitab və jurnallara istinad aşağıdakı qaydada verilməlidir:

1. Müəllifin soyadı və inisialı. Kitabın adı. Cildin nömrəsi. Şəhər: nəşriyyat, nəşr ili, ümumi səhifələrin sayı;
2. Müəllifin soyadı və inisialı. Məqalənin adı // Jurnalın adı, nəşr ili, buraxılış nömrəsi, başlanğıc-son səhifələr.

Məqalənin quruluşu:

- ✓ Məqalənin UOT indeksi
- ✓ Müəllifin soyadı, adı, atasının adı,
- ✓ İşlədiyi müəssisənin adı, vəzifəsi, elmi adı və elmi dərəcəsi, fəxri adı (və ya doktorant və ya dissertant olduğu təşkilatın adı, təhsilin forması),

- ✓ İşlədiyi müəssisənin (və ya doktorant olduğu təşkilatın) ünvanı (poçt nömrəsi göstərilməklə),
- ✓ Müəllifin email ünvanı,
- ✓ Məqalənin yazıldığı dildə qısa xülasəsi (100-150 söz) və açar sözlər (6-10)
- ✓ Baş hərflərlə məqalənin adı
- ✓ Məqalənin mətni
- ✓ İtifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı
- ✓ Digər iki dildə məqalənin adı və müəllifin adı və soyadı göstərilməklə qısa xülasəsi (100-150 söz) və açar sözlər (6-10)

Məqalə aşağıdakı hissələrdən ibarət olmalıdır:

- ✓ Giriş
- ✓ Məsələnin qoyuluşu
- ✓ Məsələnin həlli
- ✓ Nəticə (elm sahəsinin və məqalənin xarakterinə uyğun olaraq işin elmi yeniliyi, tətbiqi əhəmiyyəti, iqtisadi səmərəsi və sair)
- ✓ İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı

RULES

- ✓ Articles can be submitted in Azerbaijani, English and Russian languages.
- ✓ The length of the article should not be less than 10,000 symbols (6 pages).
- ✓ The texts of the articles should be printed with Times New Roman - 14 font (Latin alphabet in Azerbaijan, Cyrillic alphabet in Russian, English alphabet in English) with 1.5 intervals.
- ✓ The article should state the institution(s) where the author(s) work and the author(s)' e-mail address(es).
- ✓ At the beginning of the article, the UOT index of the article, the author's last name, first name, the institution where he works and his address, position, academic title, academic degree or honorary title, e-mail address, then the Title of the article, a brief summary in the language in which the article is written (100 -150 words) and keywords (6-10 words) should be provided. At the end of the article, according to the nature of the scientific field and the article, the scientific novelty, applied importance, economic benefit, etc. of the work should be clearly stated.
- ✓ There should be references to scientific sources related to the topic of the article. The bibliography at the end of the article should be numbered in the order in which the cited literature is found in the text (for example, it should be marked as [1] or [1, p. 119]) or in alphabetical order. If the same literature is cited again in another place in the text, then the cited literature should be indicated by the previous number.
- ✓ Information about each reference given in the reference list should be complete and accurate.
- ✓ The bibliographic description of the referenced source should be provided depending on its type (monograph, textbook, scientific article, etc.). When referring to scientific articles, materials or theses of symposiums, conferences and other prestigious scientific events, the name of the article, report or thesis

should be indicated. When providing a bibliographic description of the cited source, the requirements of the "Referenced literature" section of the "Referenced literature" section of the current instruction of the Higher Attestation Commission of the Presidency of the Republic of Azerbaijan on "Rules of Dissertations" should be taken as a basis.

- ✓ Scientific articles, monographs and other reliable sources of 5-10 years should be preferred in the literature list at the end of the article.
- ✓ A 100-150 word summary of the article and keywords (6-10) should be given in two other languages in addition to the language in which it was published. The summaries of the article in different languages should be identical and consistent with the content of the article. In the article, the scientific result obtained by the author or authors, the scientific novelty of the work, the importance of application, etc. should be concisely reflected in the summary. Abstracts should be strictly edited from a scientific and grammatical point of view. Each abstract should include the title of the article and the full name of the author or authors.
- ✓ The submitted article must not have been previously published.
- ✓ The article should be sent to the editorial office in electronic form along with the corresponding opinion to the specified email address.

EXAMPLES:

Reference to books and journals must be given as below:

1. Surname and initials of the author. Title of the book. Number of the volume.
City: edition, publication year, number of pages.
2. Surname and initials of the author. Title of the article// Name of the journal, publication year, issue number, the first and the last pages.

Structure of the article:

- ✓ UDC index of the article
- ✓ Name and surname of the author
- ✓ Place of work and post, scientific degree, honorary title (it must be noted name of the institution where one is a candidate for a degree or a doctor for a degree.)
- ✓ Address of work (or institution where one is a doctor for a degree)
- ✓ E-mail of the author
- ✓ A short summary and keywords (6-10) of the article in the same language that was the article written in
- ✓ Title of the article in capital letters
- ✓ Text of the article
- ✓ List of references

The article should consist of the following parts:

- ✓ Introduction
- ✓ Setting the issue
- ✓ Problem solving
- ✓ Conclusion (in accordance with the nature of the field of science and the article, the scientific novelty of the work, its application importance, economic efficiency, etc.)
- ✓ Reference list